

3. Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження) : Наказ Державної судової адміністрації від 15.11.2012 р. № 155. URL: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/14/N1552012/>

4. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 25 березня 2020 р. № 338-р. Київ. Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації. URL: www.kmu.gov.ua/npas/pro-perevedennya-yedinoyi-derzhavnoyi-sistemi-civilnogo-zahistu-u-rezhim-nadzvichajnoyi-situaciyi-338250320

4. Михальчук Т.В. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції / Т. В. Михальчук // Криміналістика и судебная экспертиза. – 2013. – Вип. 58(1). – С. 138-144.

Князєв Ю.В.

аспірант,

Національна академія внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СВІДКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності відповідно до ступеня своєї вини. Особливу роль у встановленні фактичних обставин справи, а також у правильному й швидкому розслідуванні відіграє свідок, оскільки саме ця особа може надати найбільш важливу інформацію органам досудового розслідування та суду, вона залучається до участі в кримінальному провадженні переважно як носій доказової інформації про обставини справи або для виконання допоміжних функцій при проведенні певних процесуальних дій.

Статус свідка визначений Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК). Згідно статті 65 КПК, свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для

давання показань [1]. В основі процесуального становища свідка полягає його загальний правовий обов'язок – давати правдиві показання про відомі йому обставини справи. Процесуальні права, якими наділений свідок, призначені не для захисту його особистого інтересу, а для успішної реалізації загального конституційного та процесуального обов'язку і для охорони гідності та честі свідка як громадянина.

Однак, ще на початку ХХ століття український науковець-правознавець Л.С. Владимиров зазначав, що зі свідками поведуться вкрай недбало як з матеріалом, забуваючи про те, що ці люди винні лиш в одному – доля зіштовхнула їх з подіями та людьми, які потрапили в орбіту кримінального судочинства [2, с. 315]. На жаль, ці слова залишаються актуальними і в умовах сьогодення, адже задля забезпечення активного та сумлінного виконання учасниками кримінального провадження своїх обов'язків щодо сприяння у досягненні його завдань державі необхідно створити надійну систему гарантій їх прав, яка має спинатись на засади кримінального провадження.

Але існує ціла низка чинників, які негативно впливають на активну участь у кримінальному провадженні осіб, які в силу закону зобов'язані сприяти досягненню його завдань, зокрема: 1) матеріальні незручності та витрати, пов'язані з участю у кримінальному провадженні. Виклик для участі у процесуальних діях до слідчого або в суд відволікає його від повсякденних справ, особа має відпрошуватись на роботі, пропускати навчання, відволікатися від інших видів повсякденної діяльності. Таким чином, особа може втратити дохід, зазнати збитків, не отримати винагороду за свою працю. Крім того, особа змушена витратити кошти на прибуття до місця виклику, при цьому, обов'язок держави щодо відшкодування цих витрат на практиці практично не реалізується, що аж ніяк не сприяє бажанню окремих незацікавлених учасників кримінального провадження активно співпрацювати зі слідством і судом;

2) виконання вищезазначеними учасниками кримінального провадження своїх процесуальних обов'язків нерідко пов'язане зі значним нервово-психічним напруженням, загостренням емоційного стану, викликаним необхідністю пригадати обставини протиправного діяння, бути очевидцем процесуальних дій із значним «емоційним навантаженням» (наприклад, під час огляду трупа), бути поінформованим про обставини злочину, учиненого з особливою жорстокістю тощо. Ці чинники відіграють чималу негативну роль,

породжуючи небажання особи піддавати себе зайвим емоційним переживанням і, як наслідок, прагнення будь-яким чином уникнути його;

3) в окремих ситуаціях чималу складність у стимулюванні учасника кримінального провадження до активної позиції під час виконання своїх процесуальних обов'язків представляє собою потенційна можливість тиску на нього, різного роду погроз з боку підозрюваного, його родичів чи інших зацікавлених осіб. У зв'язку із цим не можна не відзначити недосконалість системи забезпечення безпеки учасників кримінального провадження в Україні. Слід визнати, що протягом багатьох років інтереси свідка не були предметом правового захисту, а органи досудового слідства, прокуратури та суду нерідко зневажливо ставилися до вимог кримінального процесуального законодавства щодо забезпечення прав, законних інтересів та безпеки свідків. Цим держава, за влучним висловом І.Л. Петрухіна, певною мірою перекладає на своїх громадян обов'язок протидії злочинності, вимагаючи, щоб вони в певних ситуаціях жертвували своїми правами та свободами заради досягнення загальносуспільної мети – підтримання правопорядку [3, с. 220–222].

Крім того, ще однією особливістю процесуального статусу свідка, яку зазначає С.В. Слінько, є відсутність у нього можливостей впливати на перебіг кримінального провадження, прийняття рішень про його спрямування, оскаржувати такі рішення [4, с. 879–880]. При цьому перебування особи у статусі заявника, свідка в часовому плані не обмежено. Будучи викликана та допитана як свідок, або залучена до проведення процесуальної дії як понятий, особа залишається у вказаному процесуальному статусі і після виконання процесуальних дій, тобто протягом усього кримінального провадження. Це також слід урахувувати під час забезпеченні прав та законних інтересів зазначеного учасника кримінального провадження.

Якщо розглядати свідка як суб'єкта, який є джерелом показань, то ключовою особливістю його процесуального статусу у порівнянні із підозрюваним, обвинуваченим та потерпілим є наявність законодавчо закріпленого обов'язку давати правдиві показання по суті справи. Але на думку автора, перш ніж покладати на свідка обов'язок захищати правопорядок шляхом надання виключно правдивих показань, держава зобов'язана розробити дієвий механізм забезпечення прав та свобод свідка, його особистої безпеки.

До того ж, обов'язок свідка давати правдиві показання передбачає створення належних процесуальних умов. Однією з таких умов є

передбачене п. 4 ч. 1 ст. 66 КПК право свідка давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача. Таким чином реалізується принцип національної мови судочинства, відповідно до якого своєчасність залучення перекладача у взаємовідносинах із свідком, який не володіє або недостатньо володіє мовою, якою здійснюється судочинство, є безпосереднім обов'язком посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження. При недотриманні зазначеної умови відсутні юридичні підстави для притягнення свідка до відповідальності за невиконання обов'язків у вигляді дачі правдивих показань.

Також законодавець у новому КПК позбавив свідка права на оскарження дій і рішень слідчого або прокурора. Така ситуація стала наслідком тривалого домінування у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві думки про те, що свідок не може мати особистого інтересу під час кримінального провадження. А відтак, навіть наділяти правом оскарження того учасника кримінального провадження, інтереси якого це провадження не зачіпає. Така позиція на думку деяких науковців, зумовлена дещо звуженим розумінням законного інтересу особи у кримінальному процесі. В цьому аспекті С.М. Стахівський зазначив: *«...процесуальне становище свідка, як правило, не відображається на його відношенні до справи та достовірності показань. Звісна річ, це не означає, що свідок не може мати певної зацікавленості у вирішенні справи, але ця зацікавленість зумовлена не його процесуальним становищем, а причинами, які знаходяться за межами процесуальних відносин»* [5, с. 205].

Слідуючи з вищесказаного можна стверджувати, що залучення особи до участі у кримінальному провадженні як свідка в будь-якому разі тією чи іншою мірою зачіпає сферу законних інтересів такої особи. Процесуальний інтерес свідка може виражатися у прагненні якомога суворішого дотримання порядку проведення допиту чи іншої процесуальної дії за участю свідка, застосування передбачених законом заходів безпеки за наявності відповідних підстав.

Отже, стосовно свідка більш коректно було б говорити про відсутність у нього зацікавленості у результатах вирішення справи, тобто матеріально-правового інтересу, але аж ніяк не про відсутність законного (процесуального) інтересу під час своєї участі у кримінальному провадженні.

Як відомо, відібрання пояснень відповідно до ч. 8 ст. 95 КПК дозволяє слідчому уявити подію, що трапилася у минулому, перевірити заяву та повідомлення про кримінальне правопорушення, одержати важливу орієнтуючу інформацію, яка може бути використана під час досудового розслідування та у рамках оперативно-розшукової діяльності від заявника, очевидця, потерпілого та правопорушника, що допомагає відтворити механізм події і встановити наявність ознак кримінального правопорушення.

Відповідно до ч. 4 ст. 94 КПК, свідок може бути допитаний щодо попередніх показань, які не узгоджуються із його показаннями. Виникає запитання з приводу практичного застосування цієї норми, адже згідно з ч. 2 ст. 84 КПК України, показання, як і речові докази, документи, висновки експертів, є процесуальними джерелами доказів. До того ж і речові докази, і документи, і висновки експертів підлягають дослідженню в судовому засіданні.

Водночас ч. 4 ст. 95 КПК України обумовлено, що суд може обґрунтувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 КПК. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них. Тож виникає запитання: який сенс має допит свідка з приводу попередніх показань, які не узгоджуються з його показаннями в суді (ч. 4 ст. 96 КПК), адже в будь-якому випадку суд не має права на них посилатись й обґрунтовувати ними своє рішення. А якщо суд не може обґрунтовувати свої висновки й судові рішення показаннями, наданими слідчому та прокуророві й посилатися на них, то питання ким і яким чином буде надана оцінка таким свідченням, як завідомо неправдивим, згідно ст. 67 КК України, залишається на сьогодні без відповіді.

Підводячи підсумок, можна зробити висновок про те, що свідок є одним із найважливіших і найпоширеніших джерел доказів у кримінальному провадженні. Чітке визначення прав та обов'язків громадянина загалом, суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, зокрема і свідків, повинні чітко регламентуватися законом і бути в такому співвідношенні, яке б дозволяло їм активно відстоювати свої права і, що особливо актуально, сподіватись на реальні гарантії забезпечення їхнього виконання особами, які ведуть чи безпосередньо здійснюють кримінально-процесуальну діяльність, здійснювати функції без заподіяння шкоди особистим правам інших осіб та інтересам держави.

Вирішення проблеми захисту своїх прав під час провадження досудового слідства пропонується в розширенні прав свідка, а саме в наданні йому додаткових гарантій, які б забезпечували охорону його фізичних, моральних та майнових прав. Розширення прав свідка і забезпечення процесуальних гарантій його захисту дозволить не тільки відгородити останнього від незаконного переслідування і тиску, а й підвищить ефективність його участі у процесі з метою встановлення істини у справі.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
2. Владимиров Л. Е. Учение об уголовных доказательствах. Части: Общая и Особенная / Владимиров Л. Е. – [3-е изд., изм. и законч.]. – СПб. : Кн. маг. «Законоведение», 1910. – 440 с.
3. Петрухин И. Л. Контроль над преступностью и права человека / И. Л. Петрухин // Рассказывают адвокаты. – М. : Изд-во ИГиП РАН, 2000. – С. 213–223.
4. Слінько С. В. Процесуальний статус свідка у кримінальному процесі / С. В. Слінько // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 878–882.
5. Стахівський С. М. Кримінальні процесуальні засоби доказування : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.09 / С. М. Стахівський. – К., 2005. – 401 с.

Ребриш А.С.

*кандидат юридичних наук, асистент,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ СУДДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Підготовка працівників судових органів є одним з ключових елементів побудови ефективної судової системи та важливою складовою покращення стану справ у здійсненні правосуддя в країні.

Так, відповідно до статті 105 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», першочерговим завданням Національної школи суддів